

nost nadřadit se tomuto prostředí. K tomu nestačí vlastní zkušenost. Minulý typ sociální reprezentace chtěl však prokázat, že tato vlastní zkušenost je nejen postačující — přímo myzofal vulgaristicky pojatou praxi jako očistnou lázeň pro všechny ty, kteří se „přilíši odtrhli od života lidu“.

Programově udržoval zaostalost a omezenost a v různých kontroverziích jí dovedně používal jako důkaz všech důkazů. Využívání jí demagogicky k zdůraznění „dělnickosti“ politiky, byl však neschopen přetvářet dělnickou třídu v politickou třídu, v třídu integrující na základě sociálních cílů všechny sociální a národní síly.

Z tohoto hlediska je „konzervativců“ opravdu jen „hrstka“, neboť nový typ sociální reprezentace se orientuje na *aktivní* vztah k reprezentovaným silám. Což znamená, že nová „mezivrstva“ nejenže vedoucí klást „umělé přehradu“, neboť se nemůže omezit jen na pasivní působení, na „nevmešování“. Její *novost* je synonymním výrazem pro reorientaci a utváření sociálních sil, pro přetváření dělnické třídy v politickou sílu, v sílu zaujímající univerzální postoj ke všem významným vrstvám a problémům naší společnosti.

To je nová rovina integrace, na niž dělnická třída a její politická strana usilují o skutečné vedoucí postavení nikoli odlišením, ale tím, že přejímají za své podstatná přání a touhy všech jiných sociálních a národních vrstev. Uzavřenost, ohraničenost, nepochopení — to jsou překážky této integrace, překážky skutečné a skutečně demokratické realizace politické funkce dělnické třídy, jejího socialistického a humanizujícího vlivu na celou společnost.

Tato nová formulace integrace předpokládá určitou intelektuální a morální tvářnost dělnické třídy a všech jiných vrstev. Předpokládá pronikavou demokratizaci porozumění, znalosti, informací, což není možné bez trvalé atmosféry svobody myšlení a projevu. „Svoboda intelektuálů“ je tak podmínkou správně orientované a správně rozumějící dělnické třídy. Není to ovšem svoboda bez hranic, neboť je svobodou uzavřenou v obecně závazných a uznávaných právních a morálních normách. Její „extrémy“ však nejsou extrémní, jak je známe z nedávných dob — nemá na svém kontu nevinně popravené a odsouzené, naopak — její demokratizační „extrémy“ jsou jednou ze záruk proti opakování těchto nehumánních činů.

LL č. 17, 20. června 1968

KRESBA: VL. JIRÁNEK

NALEJME SI, SOUDRUŽI, ČISTĚHO VINA: DRIV NEZ JSEM NASEL ODVAHU PŘED VÁMI VYSTOUPIT, DAL JSEM SI JEDNU REZNOUČI...

O novém státoprávním uspořádání s Dr. Gustavem Husákem

Jedním z nejdůležitějších bodů akčního programu KSČ a programu Černíkovy vlády je nové státoprávní uspořádání republiky. S tím souvisí federativní zřízení republiky, vyřešení problému národnostních menšin, postavení Moravy, nová administrativní úprava, problém lidové správy apod. Ve vládě byl tímto problémem pověřen místopředseda vlády dr. Gustav Husák, a byly ustaveny komise expertů, které na nových návrzích pracují. Pozvali jsme dr. Husáka do redakce Reportéra, aby- chom v rozhovoru s ním ujasnili všechny problémy, kter- é s tím souvisí. Besedu řídil šéfredaktor St. Budín.

BUDÍN: Měli bychom prodiskutovat dva problémy: za prvé jak postupují práce na státoprávním uspořádání a jaký je jejich harmonogram, a za druhé co vlastně očekávají Slovinci v tomto směru od české strany, protože to je nejobtížnější problém celé záležitosti. Co chtějí Slovinci, to je víceméně jasné, ale problém spočívá v tom, že z české strany se zatím řečlo velmi málo. Mohli bychom se tedy soustředit na tyto dva okruhy otázek. Nejprve bych prosil soudruha Husáka, aby nás informo- val, co se dělá ze strany vlády.

Dr. HUSÁK: Všechny přípravy jsou nyní prakticky soustředěny ve vládních komisích. Pracovně nejvý- znamnější je komise expertů, v jejímž čele stojím. Pra- cuje již asi 14 dní na zámku v Kolodějích. Komise si rozděluje práci specializovaně v komisích historické, v komisích politické, ústavněprávní, ekonomické a v komisích pro národní menšiny. Doplní se experty, zve odborníky, rozebírá problémy a když některá dílčí část dozraje, projednává se potom v plénu komi- se. V řadě otázek se dospívá ke komplexnějšímu řeše- ní. Včera tam byl například tzv. „moravský den“; projednávaly se požadavky Moravy, nikoli ovšem ce- lé Moravy. Jedno stanovisko zastává jihomoravský KNV, opačné stanovisko mají Jihlava, Ostrava, Olo- mouc, Přerov, Vsetín, Gottwaldov a také vlastně celý sever, KNV Ostrava. Pozvali jsme si tam všechny možné zástupce Moravy a Slezska a snažili jsme se tuto záležitost nějak urovnat. Jsou to tři okruhy pro- blémů, které se prolínají a které se musí řešit.

První otázka, otázka federace — vztahy Če- chů a Slováků — souvisí s ekonomickými pro- blémy, protože současně s touto přestavbou se pro- vádí ekonomická přestavba. Časově musí obě věci být hotovy asi ve stejnou dobu. Na ekonomických problé- mech pracuje komise v čele s akademikem. O. Šikem. Třetím okruhem je otázka územní organizace re- publiky. Diskutuje se zde otázka existence krajských národních výborů a dospívá se k tomu, že trojstupňo- vé řízení je neúčelné, že odpovídalo období direktiv-

ního řízení a že krajské národní výbory by nadále neměly být. Jak tedy dál s lidovou správou? Z republiky došlo asi 60 žádostí nových okresů, kde si různá místa stěžují, že v roce 1960 byly tyto problémy řešeny kabinetně a necitlivě a že jsou poškozeny celé úseky.

To však není jediný problém. V lidové správě nebo samosprávě — jak se tento pojem rází — se musí celá koncepce dostat do jiné, širší polohy; cítí se zde velmi omezená pravomoc okresů a zejména měst. Města, zvláště velká města jsou tak sešněrována, že volají po speciální úpravě. Všechna města to pociťují, jak to je hlopné a mechanické, protože velké město a vesnický okres jsou prakticky na stejné úrovni. Čili tyto problémy vytvářejí obrovskou problematiku celého mechanismu státní a lidové správy a mají vyústit v novelizaci zákona o národních výborech. Je to další obrovský problém, kterým se zabývá jedna ze subkomisí.

V této souvislosti bych chtěl říci — když jsem vzpomínal Moravu a Slezska — že převážná většina stanovisek se shoduje na tom, že jde o federalizaci dvou národů; přesto, když zvítězí toto stanovisko, není možno nevsímat si požadavků Slezska nebo Brna v rámci organizace českého národa. Morava a Slezsko si stěžují na macešský postup centra, v daném případě Prahy, na jistou diskriminaci, čímž se oživují staré tradice zemského zřízení. Čili co a jak se bude dělat v rámci územního uspořádání pro Moravu a Slezsko, bude se dnes muset znovu studovat.

Včera jsme diskutovali, zda tato republika může být federalizována na územním principu, zda to nemají být tři nebo dokonce čtyři republiky i se Slezskem. Dostali jsme se však ke stanovisku, že by to bylo nesprávné.

HRADECKÝ: Říká se, že zavést nyní dvoustupňové řízení by znamenalo velmi zkomplikovat denní spojení vzdálenějších moravských okresů s Prahou.

Dr. HUSÁK: To by bylo pravda, kdyby okresy zůstaly na dnešní úrovni. Jenže se uvažuje přenést kompetenci krajů skoro celou na města a na okresy, takže by měly nesrovnatelně vyšší pravomoc.

HRADECKÝ: Jestliže si však některé okresy stěžují na administrativní řešení v roce 1960 — tehdy totiž vznikaly daleko větší okresní celky, než existovaly před r. 1960 — znamená to, že by se některé okresní celky znovu vracely do podoby, v jaké byly před rokem 1960? A kdyby ano, znamenalo by to tedy rozmožnění celkového počtu okresů a okresních měst proti nynějšímu stavu?

Dr. HUSÁK: Předběžná koncepce je nerozšiřovat příliš počet okresů. Před rokem 1960, zejména v úpravě do roku 1949, byly také větší okresy. Teprve když se vytvořily kraje, nadělaly se spousty malých okresů a nyní se tyto dřívější okresy z roku 1948—1949 hlásí o svou existenci. Bude se přesto zkoumat,

kde se okresy dělily nepřírozně. Představitelé KNV zaujímají zhruba stanovisko nedělat mnoho okresů, ale poctivě přezkoumávat každý jednotlivý případ a tam, kde je to nesmyslné, provést korekce. To se bude dělat na podzim, bude se s lidmi mluvit, diskutovat a hledat rozumné řešení. Ve skutečnosti by tendence vytvářet mnoho okresů byla nerozumná, protože každý nový okres stojí stát mnoho peněz, kdyby se to bralo jen z finančního hlediska.

HRADECKÝ: Je samozřejmě rozdíl mezi okresy, jako jsou třeba Pardubice, Liberec, Olomouc — to jsou spádové okresy nebo dokonce možno říci oblasti, třeba neekonomicky uzavřené — a na druhé straně třeba okresy pohraniční jako jsou Tachov, Prachatice, Krumlov apod. Při těchto úvahách bude třeba posuzovat z centra zcela jiným způsobem okresy těchto dvou typů. Týká se to i menších okresů, více či méně zemědělských, uvnitř Čech a Moravy.

Dr. HUSÁK: Kdyby došlo ke zrušení krajských národních výborů, neznamená to, že se mechanicky všechno likviduje, například soudy, školství a jiné. Stále bude třeba mít jakési oblastní orgány. Jsou také rajóny plánování, které nemohou být vázány jen na okres. Jsou také statistická centra, která bude dobré zachovat. Ovšem, bude to také třeba řešit systémem rozumnosti a účelnosti, ne aby to bylo podle šablony.

Dr. EIS: Jaká je vaše finální představa o novém státoprávním uspořádání a o federalizaci? Stojí vaše komise na stanovisku Košického vládního programu, že tento stát, tato republika je republikou Čechů a Slováků? Zůstane to tak v nové ústavě, nebo to bude pozměněno?

Dr. HUSÁK: Pozměněna může být ústava v tom směru, že uzná existenci jiných národností. V roce 1945 se výrazně řeklo, že Československo je národním státem Čechů a Slováků. Nemůžeme však teď nebrat v úvahu, že jsou zde menšiny maďarská, ukrajinská, polská a německá. Bude tedy řečeno, že jde o federativní stát, kde jsou dva federované národy, Češi a Slováci, a národnostní menšiny.

Dr. EIS: To nám zkomplikuje život. Myslím na občana třeba od Aše nebo od Rakovníka, který by chtěl strávit dovolenou na jižním Slovensku. Bývá to velice komplikované již kvůli jazykové otázce a tyto otázky již začínají hrát na jižním Slovensku, ale i pro každého občana naší republiky, závažnou úlohu. Chtěl bych vědět, jak se ten rakovnický občan třeba v galantském okrese nebo jinde domluví.

Dr. HUSÁK: Stejně tak jako dnes.

Dr. EIS: Nejem si jist, je-li to tak docela správná věc. 20 let byl tento stát budován jako stát Čechů a Slováků, v němž žijí menšiny. Jazyková otázka bude nyní hrát dosti velkou roli.

Dr. HUSÁK: Proti dnešnímu stavu se na tom samozřejmě nemá nic zhoršovat. Nemůžeme však vnučovat národnostním menšinám, aby musely ovládat státní jazyk, ale ve školách se mají samozřejmě učit státnímu jazyku.

Dr. EIS: Myslíte, že budou určeny dva státní jazyky?

Dr. HUSÁK: Ze strany jazykovědců jsou v mé komisi takové návrhy, ale zatím jsou o to spory. Nejsm si jist, že by to mělo být zavedeno. Pak bychom museli menšinám přikazovat, že se na úřady mají obracet ve státním jazyku.

Dr. EIS: V tomto případě zřejmě stojím na slovenštějších stanovisku než vy. Maďaři jsou totiž jednou československými státními občany a jednou žijí v naší republice. Nechci nikoho nutit, aby měnil kabát, ale přesto myslím, že záleží na tom, jaké úřady myslíte. Jde-li o místní úřad, je to úplně v pořádku, ale jak to bude třeba s tím okresem nebo s hlavním městem Slovenska? Jak si budou podávat žádosti? V jaké řeči?

BUDÍN: Tento problém existoval již za Rakouska i za předmnichovské republiky. Znáš to ze Sudet, že tam, kde bylo určité procento občanů německé národnosti, mohli se na úřady obracet v německé řeči. To bychom museli jít i za demokratická práva, která poskytovala první republika, kdyby se tohle omezovalo.

Dr. EIS: Chci se zeptat dr. Husáka jako Slovák, nikoli jako vládního činitele, zda se toho nebojí, protože mnoho Slováků i slovenský tisk se této otázce bojí. Není dne, aby v tisku nebyla ventilována tato otázka.

Dr. HUSÁK: Hladina národního citění je nyní velice zvládnutá a je tam mnoho vzájemných výčitek. I slovenské rodiny se cítí utlačeny. Někdy je obrácená situace, takže je potřebná nějaká míra tolerance. V praxi všechny menšiny pochopí, že je pro ně dobře ovládat některý státní jazyk, český nebo slovenský. Že budou pak mít větší možnosti existenční, možnosti pohybu, možnosti zaměstnání, zejména jde-li o lidi s nějakou školou nebo řemeslem. Značná část maďarského obyvatelstva slovenský jazyk ovládá nebo se ho snaží naučit. Určité nedostatky byly v tom, že učitelské kádry samy ovládaly slovenský jazyk nedostatečně, takže se děti ve škole poměrně málo naučily. Přesto budeme občany maďarské národnosti přesvědčovat — nikoli jim to vnučovat — že znalost slovenštiny jim poskytují velké možnosti.

Dr. EIS: Záleží na tom, jak daleko se půjde. Jestliže vyhovíte požadavkům maďarské menšiny na vysoké školy, rád bych věděl, kde se proces s Maďary na jižním Slovensku zastaví.

Dr. HUSÁK: Existují dva extrémy — slovenský a maďarský — a bude třeba hledat rozumnou cestu. Konkrétně se nechci vyjadřovat; ne, že bych neměl

svůj názor, ale jsem povinen nepředbíhat vývoj. Domnívám se však, že rozumná cesta se mezi těmito extrémy najde. Na jedné straně chceme, aby se naše menšiny cítily spokojenými občany tohoto státu a na druhé straně nechceme menšiny uzavírat do jejich vlastních skořápek, aby se nezářovala zeď mezi našimi národy.

Dr. EIS: V Bratislavě se říká: Kdyby se v tomto státě teď něco stalo, Maďaři potáhnou jasně k Maďarsku.

Dr. HUSÁK: To ukazuje, že jsme v minulosti nepostupovali docela rozumně. Nedělám maďarskému obyvatelstvu advokáta, ale již v roce 1945 jsme se hádali o investice. Zbytečně jsme nacpali mnoho investic do horských údolí, například v Pováží, kdežto jih zůstal víceméně bez průmyslu. Teprve nyní se to začíná vylepšovat. Například v Šale, kde se buduje dusíkárna. Je zajímavé, že maďarští dělníci a zaměstnanci se z praktické potřeby sami naučili slovensky. V průmyslové aglomeraci vzniká mnohem lepší atmosféra než jinde.

Dr. EIS: Vyzkouším si to letos o dovolené a zjistím si, zda to skutečně odpovídá toleranci, kterou vidíte.

Dr. HUSÁK: Já ji nevidím, já ji hlásám. Zatím bohužel máme někde situaci, že dochází i ke rvačkám apod.

RUML: Měl bych dotaz, zda přiznání menšinových práv neoživí znovu sudetskou otázku, která není úplně zapomenuta. Žil jsem teď dva roky na Ústecku a tato otázka je živena nejen Němci, kteří tam stále bydlí, ale je živena i turisty z NDR i NSR. Neskrývají se tím, že nynější stav je dočasným řešením a vyvolávají u místních obyvatel obavy, zda toto území navždy zůstane osídleno českým obyvatelstvem.

HRADECKÝ: Připomeňme k tomu nedávné události ve Stuttgartu, kde se Sudeťáci „přihlásili“ k obrodnému procesu a formulují věci tak, že osídlení pohraničí se za uplynulých 23 let ukázalo neredným a nabízejí nové německé osídlení pohraničí.

RUML: Oni v tom vidí určitou satisfakci.

Dr. HUSÁK: Myslím, že máte přehnané představy o nebezpečí přiznání menšinových práv.

Dr. EIS: Bojíme se té benešovské koncepce, aby se to nevrátilo do typu menšinového státu.

Dr. HUSÁK: Pokud jde o Němce u nás, je to neudržitelný stav, že přes 100 tisíc lidí nesmí mít elementární školy ve svém jazyce. Na poradě krajních ideologických tajemníků KSČ například tajemník z Ústí nad Labem žádal, aby pro 40 000 Němců, kteří žijí v ústeckém kraji, byly zřízeny alespoň elementární školy a nějaká kulturní zařízení. Někdy se prý přímo stýdl, že taková práva jim jsou upřena. Tento tajemník říkal,

že jsou to pracovití a loajální lidé a že je hanba, když se nemohou učit ve svém jazyku. Přehánět se tato otázka nemíní. Jádrem tohoto státu zůstanou Češi a Slováci, vředyť tvoří asi 90 procent obyvatel státu. Ale když řešíme všechny problémy demokraticky, nemůžeme zde pěstovat politiku pěsti. V maďarském obyvatelstvu existují sice tendence, o kterých mluvíte, ale jsou i jiné tendence. Jim se neříže nejhůř, rozhodně ne hůř, než by se jim žilo v Maďarsku. Nemůžeme usuzovat podle ojedinělých šovinistických hlasů.

Dr. EIS: Tato otázka je Čechům v podstatě cizí, protože nás tu žádají Němci neutlačují. Ale to, co říkají Bratislané, i když si člověk uvědomuje, že je to přehnané, není maličkost. Například tento stát zadává stipendia pro učitele — protože my nevychováme maďarské učitele pro střední školy, nýbrž je posíláme do Budapešti. Pošleme tam vysokoškolského učitele, který učí slovenskou literaturu a slovenštinu a má žáky ze Slovenska. Proč to nemůže dělat katedra slovenštiny a maďarštiny na slovenské univerzitě?

BUDÍN: Vrátime se ještě k otázkám státoprávního uspořádání a k problémům Moravy. Dostal jsem geniální nápad a chci o něm napsat článek a varovat tě, co tě čeká. Jestliže se zavádí federativní uspořádání, musí to být uspořádání mezi dvěma národy. Moravané nejsou zvláštním národem a nemohou tedy mít nárok na samostatné postavení ve federaci. Bude třeba však dát velkým městům, zejména moravským, zvláštní statut, bude-li zrušeno krajské zřízení. Napadlo mě přitom, že Brno, které je hlavním městem Moravy, by si zasloužilo zvlášť významného postavení. Můj nápad tedy spočívá v tom, zda by nebylo správné, aby Brno bylo sídlem českých národních orgánů, České národní rady a české vlády, zatímco Praha by nesporně byla hlavním městem federace, sídlem hlavy státu, federální vlády a parlamentu, cizích zastupitelských úřadů apod.

Dr. HUSÁK: Musím tě zklamat, pokud jde o tvůj geniální nápad, protože jsem již v té věci dostal několik rezolucí z Moravy. Teď je vůbec doba rezolucí, je toho pořad halda. Ale prakticky je to trochu složitější. Jednak je českých Čechů o něco víc než moravských Čechů a pak těžší vládních výkonů nemá být ve federální vládě, nýbrž v národních vládách. Takže přemísťovat obrovské aparáty ministerstev není dost dobře možné. Je možné ovšem jiné řešení: aby při rekonstrukci byly některé orgány přemístěny do Brna. Například za první republiky byl v Brně Nejvyšší soud a není vyloučeno, že by i některé jiné instituce mohly být v Brně. Centrum republiky nemusí mít všechny atributy. Máme například dislokované vysoké školy v českých zemích i na Slovensku a mohou být dislokovány i jiné instituce. Praha přece jenom je centrem českého národa, je technicky i kádrově připravena mít národní orgány a nebylo by dobře to

přesouvat. Bylo by to asi stejné, jako když na Slovensku žádali, aby se udělalo hlavní město v Martině nebo ve Zvolenu apod. Ne že by to nebylo rozumné, ale muselo by se tam všechno od začátku budovat, a kde ty miliardy, zejména dnes, brát? Brno si žádá právnickou fakultu, ale kam ji dát? V její bývalé budově je nyní Vojenská akademie. A teď si představme, že by se tam měl přenést celý státní aparát a že by se to mělo stát rychle.

NEPRAŠ: Existují demografické studie spádových oblastí, protože již od dob hejtmanství se centrum vytvářelo přirozeně a podle toho se také vytvářely dopravní spoje. Existují mapy, které jasně ukazují, které místo je nejvýhodnější pro centrum. Násilně se totiž vytvořily okresy, kde lidé neměli vůbec žádné spojení. Mělo by se brát v úvahu zakorenění z historie, a je velká výhoda, že doprava u nás je protkána tímto směrem již od dávné minulosti. Na to by se nemělo zapomínat.

Dr. HUSÁK: S tím se počítá. Sebrali jsme všechny možné pracovníky, ať teoretické nebo praktické, v čele této komise je doc. Průša a v různých resortech jsou lidé, kteří se touto otázkou zabývají koncepčně. Různí lidé nám také posílají své elaboráty. Tato komise chce vtipovat, jak by taková správní jednotka měla vypadat, aby sloužila co nejlépe občanům, a teprve potom podle vědeckých kritérií aby se řešily konkrétní případy. Klademe velký důraz na tuto vědeckou stránku.

SEYDLER: Jaké by byly problémy, kdyby se přenesla česká vláda na Moravu? Podobné problémy vzniknou také na Slovensku. Vlastní slovenská vláda bude potřebovat 4000 úředníků, kteří by měli vstoupit do těchto úřadů. Samozřejmě pohyb nastane tím, že se budou rušit kraje. Má již vláda nějaké představy, jak budou napříště vypadat tyto přesuny?

Druhá otázka se týká nového uspořádání komunistické strany v souvislosti s federací. Tato otázka je velmi nejasná, protože nebylo jasně řečeno, zda vznikne česká komunistická strana a slovenská komunistická strana a nad tím nějaký federální orgán.

Třetí otázka: převzaplilo mě, že ústřední výbor KČČ doporučuje jako předsedu státní a vládní komise soudruha Špačka, který je činitel stranický. Tato okolnost se mi nezdá příliš šťastná, protože má jít o řešení státní a vládní.

Dr. HUSÁK: K první otázce. Jde nyní o celkovou přestavbu státu a cílem této přestavby je odbyrokratizování. To se musí projevit také na vládních orgánech. Znamená to odbourat prakticky všechna odvětvová ministerstva. I kdyby nebyla v běhu tato federalizační akce, odbourala by se tato odvětvová ministerstva a těžiště by se přeneslo do podniků. To se projeví i v národních orgánech. Zatím se počítá, že celostátně nebudeme potřebovat ministerstvo průmyslu, že by tyto věci řešil plánovací úřad a že by to

v českých a slovenských národních orgánech řešil jeden orgán. I jiné hospodářské orgány by přestaly mít svou funkci. Tedy obava z narůstání aparátu není oprávněná. V Praze spíše vzniká problém, kam přejdou lidé po likvidaci některých úseků. Čili celková přestavba by měla aparát spíše zmenšovat, půjde-li se do důsledků. Musí se na to jít velice střízlivě.

K druhé otázce, pokud jde o stranu. Nejsou ještě vykristalizována jednoznačná hlediska. Na Slovensku je obecné mínění, že Komunistická strana Slovenska má zůstat a její pravomoc se má zvětšit, aby byla partnerem národním orgánům. V českých zemích je vznášen požadavek, aby vznikla Česká komunistická strana. Proti tomu jsou některé tendence, že strana má být jakýmsi integrujícím politickým činitelem, který by držel stát pohromadě. Tyto věci se budou před sjezdem diskutovat a nové připravované stanovy to mají řešit. Můj osobní názor je: jsem pro federaci i ve straně se silnějším centrálním orgánem. Při postavení komunistické strany musí český orgán mít nějaký svůj pendant, který dělá českou politiku a českou vládu.

Dr. EIS: K tomu nás nutíte vy, Slovinci.

RUML: Nejen to, ale všechny politické a společenské organizace se po celou dobu vytvářely celostátně.

Dr. HUSÁK: Ano, a tyto organizace také přecházejí na federativní typ.

K třetí otázce. Soudruh Špaček byl určen pro přípravu národního orgánu; snad je věc neobratně stylizována, ale je to zaujetí stanoviska — a politická strana má mít možnost zaujmout stanovisko. Byly zde tlaky, aby se vytvořily národní orgány a ÚV k tomu zaujal stanovisko, že souhlasí s touto tendencí a pověřil některé lidi, aby začali v tom pracovat. Včera na komisi v Kolodějích dopracovali čeští soudruzi návrh, jak by se měl konstituovat český národní orgán, jakými cestami a jakou formou. Je to potřebné jednak proto, aby spolupůsobil při vytváření federativního modelu, protože vláda a parlament jsou celostátní orgány a nemohou tyto zájmy dobře vyjadřovat. Například v některých ministerstvech se teprve začínají vytvářet koncepce českého průmyslu a ekonomiky. Nikdo na to v minulosti v těchto relacích nemyslel. Tento národní orgán má i v přípravném stadiu vyjadřovat pozici českého národa, nebo národní koncepci nějakým způsobem formovat. Druhá věc je, že se má připravovat přechod na federativní model. Je nutno vědět, jak a s jakými lidmi se to provede, aby byl přechod plynulý. Například nebude celostátně fungovat ministerstvo zemědělství. Bude-li federativní zákon, je to přece jen trochu jiná koncepce pro české a slovenské země. Proto má být tento národní orgán vytvořen poměrně rychle a strana má právo pověřit své členy, aby v tom cosi podnikali. Nerozhodně to strana, nýbrž vládni a státní orgány.

NEPRAŠ: V některých oblastech nebude prakticky možno federalizaci provést. Mám na mysli třeba ministerstvo zdravotnictví, kde se vypracovává plán výzkumu medicinských oborů a kde se tvrdí, že to nelze rozdělit proto, že stejnou péči o člověka je třeba mít v českých krajích právě tak jako na Slovensku.

Dr. HUSÁK: To jsou různé věci. Nikdo nepočítá s tím, že základní zákonodárství bude různé. Chceme aby platily v celé republice stejné zásady v ekonomice, ve školství, v kultuře, ve zdravotnictví; ta rovina se zde má držet. Ale výkon mohou provádět národní orgány a zdravotnictví neublíží, když to bude pro české země dělat český ministr zdravotnictví a pro Slovensko slovenský ministr zdravotnictví. Ale pak se najde nějaká střecha pro oba.

NEPRAŠ: Ovšem někteří soudruzi na Slovensku k tomu zaujali stanovisko, že toto nelze rozdělit.

Dr. HUSÁK: Nechápu proč, protože všechno se dá rozdělit. Chceme být jeden stát, kdežto integrovány stát, ale proč by výkon podle daných podmínek nemohl být rozdělen?

NEPRAŠ: Jde například o vědecká pracoviště.

Dr. HUSÁK: Pokud jde o vědecká pracoviště, musí být samozřejmě souhra. Může existovat vědecké pracoviště v Bratislavě s celostátní působností a naopak. Nebudeme mechanicky dublovat všechny tyto věci. Nejen po finanční stránce, ale jde také o účelovou dělbu práce.

Dr. EIS: Přesně z toho je v Čechách strach.

Dr. HUSÁK: Stejně tak jako v ekonomice, má být volný pohyb lidí i kapitálu. Jinak by to nebyla jedna integrovaná hospodářská oblast. A tím více to platí na ostatních úsecích. Ale kvůli tomu nemusí být ministerstva. Tyto zásady může řešit buď nějaký menší špičkový útvar anebo je možno je vřít do celostátního zákona.

NEPRAŠ: A jak to bude s dělbou národního důchodu?

Dr. HUSÁK: Co se vyprodukuje, to bude v zásadě v jednotlivých oblastech užíváno. Jiná otázka je otázka velkých investic, na které národní celek nestačí. A od toho bude federální vláda, aby dělala celostátní hospodářskou politiku.

NEPRAŠ: Není však tu nebezpečí, že by to právě po stránce životní úrovně šlo na Slovensku dolů?

Dr. HUSÁK: Myslím, že ne.

BUDÍN: Slovinci si naopak slibují zvýšení životní úrovně.

Dr. HUSÁK: To jsou různé propočty. Nepřisáhám jednoznačně na propočty slovenských ekonomů, i v tom mohou být chyby, ale výkyvy v odhadech nej-

sou tak strašné, takže zvláštní riziko pro Slovensko nevidím. Vláda bude muset dělat účelnou hospodářskou politiku.

BUDÍN: Nyní k otázce harmonogramu. Jak si představujete práci? Tvá komise má připravit základní materiál.

Dr. HUSÁK: Má to udělat do konce června. Jsou zavřeni v Kolodějích a do konce června mají vytvořit buď základní politické teze, nebo případně hrubý obrys zákona. Hlavně všechny otázky propracovat a dát je do tezí. Sjezd se má zabývat těmito politickými problémy a po sjezdu strany se to může vtělit do zákona.

BUDÍN: Předpokládá se, že federativní uspořádání bude proklamováno k 28. říjnu?

Dr. HUSÁK: Všeobecně se počítá s tím, aby to k 50. výročí republiky bylo v parlamentě. Bylo by tím dovršeno 50. výročí společného státu Čechů a Slováků. Nevysvětlím to, nedá se nic dělat, ale zhruba v tomto roce to má být skončeno.

BUDÍN: A pak to přijde do existujícího parlamentu?

Dr. HUSÁK: Zatím do existujícího parlamentu, protože pak teprve by byly volby územních i celostátních orgánů. Budeme totiž již muset vědět, jaké orgány, jaké národní výbory budou atd.

BUDÍN: Můžeme přejít k druhému komplexu otázek. Na Slovensku byla dosud — což je vidět z tisku i z projevů některých slovenských soudruhů i prostých občanů — jistá neupřímnost, že z české strany se dosud nic nestalo. V českém národě se to dosud přijímá tak, že Slováci, když něco žádají, tak jim to dáme, ale pochopení pro to, že je to také v zájmu Čech, se dosud neprojevuje. V českých zemích se ještě nepřikročilo k vytvoření českých národních orgánů. Lze předpokládat, že se s tím bude také čekat na sjezd?

Dr. HUSÁK: Navrhujeme, aby byly ustaveny dříve. Navrhují to i čeští kolegové.

BUDÍN: A ty se budou ustavovat podle nynějších předpokladů ze zástupců KNV, nebo jak?

Dr. HUSÁK: Je několik variant. Například aby byla zákonem zřízena Česká národní rada. Nebo aby byla vytvořena ze zástupců krajských národních výborů. Třetí možnost by byla, aby tento orgán ustavil parlament.

BUDÍN: Jak se na to dosud dívá prostý český člověk, dělník, úředník, rolník? Obyčejný český člověk se na to dívá tak, že za první republiky jsme byli jednotným československým národem, Slovákům jsme dávali a pomáhali, protože Slováci v roce 1918 neměli dostatek škol a inteligence, a Slováci se nám za to odvděčili vyhlášením „slovenského státu“. Potom jsme se znovu

sešli ve společném státě. Bylo Slovenské národní povstání, to bylo od Slováků hezké, že sami proklamovali obnovu Československé republiky; ovšem prostý český člověk slyšel, že to bylo vlastně dilem buržoazních nacionalistů. Potom po dobu posledních 15—20 let slyšel, že jsme vlastně slovenskou otázku vzorně rozřešili industrializací, že jsme jim stavěli továrny, vodili jsme tam cizince. A teď najednou z ničeho nic v únoru 1968 slyší prostý český člověk, že to neklapalo, že Slováci nejsou spokojeni a že žádají federalizaci. Veřejné mínění v Čechách na to do dnešního dne připraveno není. Chtl bych se zeptat, jak se na to díváš, co by bylo úkolem české publicistiky, jak tuto otázku vnést do veřejného mínění českého národa. Jak přesvědčit českého člověka, že po 20 let byl dezinformován o situaci na Slovensku a že je nutno v zájmu českého národa i v zájmu udržení republiky provést federalizaci?

HRADECKÝ: Abychom se na to nedivali jen všeobecně z hlediska české publicistiky, ale kdyby byl soudruh Husák tak laskav a řekl rovnou k našemu časopisu, který má v této chvíli náklad 70000 výtisků, což není tak málo, tím spíše, že zasahuje lidi střední a vyšší inteligentní vrstvy, co by právě náš časopis mohl k vysvětlování těchto otázek v nejbližších dnech a týdnech udělat, aby tímto všem prospěl.

BUDÍN: Tuto otázku ti klademe jednak jako vládnímu činiteli, který je pověřen přípravou celého federativního projektu, jednak jako Slovákovi, který žil celou dobu na Slovensku a jako Slovák bude na Slovensku pravděpodobně hrát velkou politickou roli. Co očekáváš od Čechů?

Dr. HUSÁK: Pravda je, že české veřejné mínění bylo dlouhá léta nejen nedostatečně informováno, nýbrž bylo přímo dezinformováno. Řekl jsi, že český člověk se na to dívá tak: byli jsme jednotný národ, jednotný stát. Český člověk se, myslím, i za předmnichovské republiky cítil Čechem, nacionálně se nepovažoval za Čechoslováka. Vědomí obnovení tradičního českého národního státu se v první republice vysoce pozvneslo. Myšlenka, že je to jeden jednotný národ, byla spíše exportní směrem na Slovensko, ale v povědomí českého národa se tak hluboce neusadila. Ovšem byla také do určité míry deformace dívat se na druhý národ jako na svou zaostalější větev. V posledních 20 letech bylo toto mínění deformováno jednak všeobecnými deformacemi, jednak zvláště národnostními. Například v ekonomické oblasti pořád věc vypadala tak, že se jednostranně dává a že Slováci žádají jednostranně. Není a nebylo to pravda. Jistěže investice na Slovensku a pomoc vyspělého českého národa slovenskému národu byla větší. Ale zapomíná se také na to, že několik set tisíc slovenských lidí pracuje v českých zemích, že zde něco vytvářejí, že zaplňují pohraničí, že kolem 60000 jich pracuje jen na Ostravsku, že okolo 100000 lidí sem přichází na práci ne proto, že by

chtěli, ale že doma nemají dostatečné pracovní podmínky. V českých zemích tento přínos nikdo nepočítá a přitom tento přínos není malý. Kdyby se brali na tyto práce lidé třeba z Rakouska, co by nás to stálo?

Režim osobní moci, který se zde vypěstoval, měl vůči Slovákům neustálé metody zakřikování a vybíral si poslušné figurky, které byly propagačními hlasateli, jako byl třeba Chudík; tyto lidé tomu dělali dekoraci, například turistické průvodce cizincům, a zakrývali vnitřní nedostatky, které byly například v budování průmyslu, v jeho struktuře apod. Například se nevěnovali problému, že dorůstá mladá generace a že pro ni není zajištěna existenční základna apod. Každoročně se opakující problém patnáctiletých, nebo tak, že na Slovensku nejsou pracovní příležitosti pro ženy, že není rozdíl ani tak v tom, kolik lidí pracuje, jako v tom, kolik je průměrná mzda na hlavu obyvatelstva. Zejména od roku 1950 to nebyla štvance jen proti několika lidem, ale zasáhlo to ohromnou širokou rovinu. Začala postupná likvidace slovenských národních orgánů, politická a ekonomická centralizace ve všech ostatních oblastech a na Slovensku z toho narůstal pocit křivdy. To se kompenzovalo ve vědomí českých lidí jako deformace. Pomalu se na to zvykli dívat třeba jako na Kubu. Vznikla představa, že nejdříve jsme měli Hlinku, pak Tisa — pak Husáka, Clementise, Novomeského, pak Šebestu, pak Dubčeka, zase jako nějakého nacionalistu, jak byl nazván před prosincovým plénem. Snaha o národní rovnoprávnost byla puncována jako nacionalismus. Na Slovensku proti tomu byl odpor, ale český člověk to skutečně mohl vnímat tak, že na Slovensku jsou pořád nějaké separatistické tendence. Tak nakonec narůstají ve vědomí vládnoucího národa prvky paternalismu, blahosklonnosti, pocity, které jsou v rozporu s rovnoprávností národů. Ztrácí se vědomí, že jeden národ druhý podporuje, že jeden bez druhého nemůže být pevný. Tyto pocity se na obou stranách deformovaly pod falešnou gloriolou internacionalismu.

Když jsem přišel do Prahy, přesvědčil jsem se, že není třeba brát věci tak černé, pokud jde o vědomí lidí. Nemám tak široké zkušenosti, ale myslím, že od února tohoto roku prudce narůstalo vědomí, že se to musí řešit novým způsobem. Souvisí to i s otázkou demokratizace veřejného života. Jak narůstá potřeba demokratického řešení společenských problémů, vždycky v každé situaci, kde je víc národů, se to spojuje s řešením nacionálních otázek. A toto řešení je pevnou součástí demokratizačního procesu. Za poslední dobu jsem mile překvapen, jak pozitivní přístup je v prostředí českého národa k řešení tohoto problému. Uvedu příklad: Dostávám ohromné množství dopisů všeho druhu, z toho nejméně polovinu z českých zemí. Dostal jsem několik velmi kritických dopisů, ale drtivá většina z českého prostředí to vítá, přispívá svými návrhy a posílá celé elaboráty, jak to řešit; je tu

nejméně 90 procent pozitivních názorů. Jde přitom o lidi z nejrůznějšího prostředí. Vím, že to není jediný ukazatel. Dalo by se předpokládat, že negativní jevy budou převažovat, ale ony jsou zatím v menšině. Nebo když člověk vystupuje veřejně například v Lucerně nebo ve Středočeském kraji, vidím, že ze strany Čechů je přístup pozitivní. Myslím, že se veřejné mínění v této věci prudce změnilo a mění se měsíc od měsíce, že to tak černé není. Ovšem, dvacetileté povědomí se nedá přeformovat za pár měsíců a český i slovenský tisk by měl přispívat k formování nového vědomí. Budeme muset u Čechů překonávat postoj bohatého strýčka k chudému příbuznému a na Slovensku zase odpor proti centralizaci. A při federalizačním řešení vznikají skutečně poprvé v existenci tohoto státu možnosti dostat mínění obou národů do stejné roviny. Nelze čekat, že nastanou idylické poměry, to asi nenastane mezi národy nikdy, ale lze to dostat do slušné roviny. A pokud jde o tisk, hrál ohromnou roli ve všem, tedy i v tomto.

NEPRASĚ: Není tvůj dojem z těch dopisů zkreslen?

Dr. EIS: Pro mne je to překvapivé.

NEPRASĚ: Jsem ovšem přesvědčen, že naše inteligence má takové názory.

HRADECKÝ: Inteligence našeho věku, avšak ti starší asi ne.

NEPRASĚ: Bylo by zajímavé udělat rozbor, odkud se rekrutují ty pozitivní názory, mám obavu, že takové názory nejsou typické.

Dr. HUSÁK: Nechci tento svůj subjektivní dojem generalizovat. Když jsem měl jít do Prahy, lidé, například moje sestry, které jsou obyčejní lidé, říkali: „Nechoď tam, zase tě zavrou!“

Ale všude jsem nacházel příznivou odezvu, zvu mne na nejrůznější mítinky, do Liberce, na západočeské hranice apod.

Dr. EIS: To jsou dopisy adresované vám?

Dr. HUSÁK: Ano, na mé jméno. Ti lidé vědí, kdo jsem, obracejí se na mne i s řadou jiných problémů.

BRETYŠOVÁ: Přece jen se domnívám, že to je trochu optimistický názor, protože ve vědomí dělníků stále existuje názor, že jsme na Slovensko dávali továrny a stroje. To se stále opakuje, že u nás se nyní budou rušit závody a na Slovensku ne. Musíme zde skutečně ještě mnoho udělat. Argumentuje se většinou jen tím faktem, jiný neznají a jiného se nebojí. Navíc se domnívám, že k tomu musíme přistupovat citlivě a od vás, souduhu Husáku, budeme potřebovat radu. Já bych hrozně nerada, aby se ličilo vyřešení federativního systému jako životní nutnost Čechů. Jakmile je to totiž ličeno jako životní nutnost, je to otázka trochu přinucovací.

Ani pro inteligenci není všechno jasné. Kulturní pra-

covníci mají k tomu blízko a nikdy mezi nimi nebyly antagonistické rozpory; byly však v podvědomí. Čeští kritikové se např. báli kritizovat slovenské filmy. Známe to sama, že se mne několikrát ptali, zda se nebojím. Dr. Eis mi to jistě potvrdí, že teprve teď se na Slovensku začínají ozývat hlasy, že jsou zvědaví, co my v Čechách řekneme ke slovenské literatuře.

BUDÍN: Podobné je to ve vědě.

Dr. HUSÁK: Byli jste někdo na mítinku v Lucerně? V Praze jsem celkem málo znám, mluvil tam Černík a vlastní domácí lidé, a přesto jsem se tam necítil cizí.

HRADECKÝ: Vás znají víc než Černíka nebo Šimona. S. Budín mluvil o pocitech a názorech, dr. Husák hovořil o tom, jak mu lidé píš. Chtěl bych se na to podívat z druhé stránky. Nový Ústav pro výzkum veřejného mínění udělal mikropřízkum: 100 Pražanů, 100 Bratislavanů — a zeptal se jich, co říkají federalizaci. Výsledek byl, že 5% dotázaných z Prahy odpovědělo, že o to mají zájem a 95% ne, zatímco na Slovensku obráceně: 90:10. Tady si toho člověk skoro nevšimne, ale v bratislavské Pravdě je toho trojsloupec. Vyvozuji z toho i závěry. Umím plně pochopit pocit Slováků, jestliže vidí, jak na to Češi reagují, jako by jim to bylo jedno. Zde jsme u toho paternalistického postoje, jako by si Čechové hráli na chytřejšího a bohatšího bratra, který ustoupí mladšímu. Čili co vy jako Slovák byste nám mohl poradit, jak na to v české publicistice jít, abychom přispěli k názorovému a citovému sblížení našich národů právě v této otázce, která je tak důležitá?

Dr. HUSÁK: Dělat se dá samozřejmě moc. Je pochopitelné, že národ, který se cítí nerovnoprávný nebo potlačovaný, klade na tuto stránku větší důraz. Vezměte si dějiny českého národa za Rakouska nebo za okupace. Český národ je dnes v národní oblasti saturován. Asi před rokem napsal Jódli, kterého si vážím, článek o demokracii. Později jsem s ním o tom mluvil. Velmi hezký článek, ale on vidí demokracii tak: my český národ, a svět. Říkám mu: Když mluvíš o demokracii, jak to, že tě nenapadlo, že v první řadě musíš vznést požadavek po rovnoprávnosti s národem, s nímž tvoříme společný stát? On mi řekl, že myslíme v jiných pojmech. Uznal to však a později to dokonce vyvážil. Čili demokracie se myslí nikoli ve vztahu Praha—Bratislava, ale např. Praha—Paříž. Podle mého názoru je nejprve Praha—Bratislava a potom teprve Praha—svět. Ve vědomí české inteligence není tato věc bagatelizována. Nyní česká inteligence právem mluví o široké demokratizaci, avšak kolik je přítom úvah o vyrovnání národnostního momentu? Vyskytují se jen jako periferní otázka. Když se na Slovensku zvedla vlna volání po řešení nacionální otázky, začalo se v Praze tvrdit: My v Praze chceme demokracii a Slováci chtějí federalizaci. Takže pocit českého člověka, že nepotřebuje bojovat o národní

svobodu, nýbrž o uspořádání společenské a osobní svobody, a že to nebylo dořešeno ve spojitosti se slovenským národem, je také otázka delšího vývoje. Už jsou v tom prvky nápravy, ale změna se pomalu rodí. Těžko se rodí pocit, že tento stát stojí na dvou nohách. My Češi jsme zde, my jsme hlavní, my jsme bohatší, kulturnější národ, my máme průmysl a hlavní starosti je, jak zařídit, abychom se v tom světě víc uplatnili; kdežto ti Slováčkové za tím plotem, ať si to zařídí po svém. Důležité je říci, že jakékoli nesrovnalosti mezi oběma národy by se vymstily jak Slováčům, tak Čechům a že je to elementární problém také českého národa, který je třeba vyřešit.

NEPRAŠ: Člověka jako komunistu zarazí poslední zasedání ústředního výboru strany, že se členové — aspoň podle jejich projevů — víc zajímali třeba o tisk než o federalizační problémy. Možná, že to trochu přeháním, ale skutečně to vypadalo, že masové komunikační prostředky byly ústředním problémem. Divil jsem se, že to nikdo nevytkl.

Dr. HUSÁK: Nebyl to ústřední problém, ale byl tam také ventilován.

Dr. EIS: Dával jsem dobrý pozor na to, co jste říkal, ale přece jen jste to formuloval pro můj vkus až příliš uměněně. Setkal jsem se na Slovensku s jedním projevem, který na nás nepůsobil dobře, a to s projevem Mináčovým. Že masarykovská demokracie znamenala pro Slováky téměř genocidu. I když je to ojedinelý projev, je to přece jen z úst veřejného činitele. Jaký je váš názor na to?

Dr. HUSÁK: Mináč to vysvětloval v nějakém článku a konečně je to jeho věc. Pochopil jsem to jako básnickou nadsázku nebo přestřelení, které si spisovatel nebo básník někdy může dovolit. Politický činitel by si to dovolit nemohl. Chápal jsem to tak, že masarykovská republika, která v této oblasti přinesla mnoho nového a pozitivního, neřešila slovenskou otázku nejen v oblasti politické, ale ani v oblasti společensko-ekonomické. Ovšem s tímto výrazem Mináčovým nemohu souhlasit.

Dr. EIS: To rádi slyšíme, protože není možno s námi diskutovat v tom smyslu, že pocházíme z národa, který se dopustil genocidy vůči slovenskému národu.

Dr. HUSÁK: Když se v českých zemích vracejí k první republice, vyzdvihuje se moment její demokratičnosti a považuje se to v tradici české společnosti za velký vklad. V slovenské společnosti to bylo také pozitivním vkladem, ale je to dnes znevažováno necitlivým útlakem a dokonce neuznáváním národní existence, nemluvě o tom, že administrativní zásahy byly vždycky na Slovensku daleko tvrdší. Policejní i tiskové. Komunistický tisk nemohl vycházet na Slovensku, musel se tisknout v Praze nebo v Ostravě. Čili

slovenský člověk vidí velký stín masarykovské demokracie na rozdíl od českého člověka.

HRADECKÝ: Bylo by těžké obhajovat první republiku ve všem. Jde však o jednu zásadní věc: Na prahu 50. výročí, kdy poprvé od rozpadu Velkomoravské říše byl vytvořen společný státi dvou národů tak blízkých, postavit tuto otázku tak, jak to udělal Mináč, znamená vůbec odepsání těch 50 let.

Dr. HUSÁK: Berte to tak, že Mináč není historik. Pokud jsem se sešel s historiky, ti se na to dívají jinak.

ČERVINKA: Možná, že jako Slovák necítíte, jak hluboce se Mináčův výrok rozlétl mezi prostě lidí. Například na studentském shromáždění vystoupí historik a řekne: Jak si Mináč dovolí takhle nás osočovat, když bez nás by neměli vůbec Bratislavu. Vždyť tu vybojovali sokolové.

Dr. HUSÁK: To není tak docela pravda, protože jsem z Bratislavy a znám to dobře. Není to tak jednoduché. Kolem roku 1918 to bylo složitější. Tenkrát maďarská vláda nabízela nám autonomii, a přesto Slováci šli spolu s českým národem. Sokolové toho moc nerozhodli. Souhlasím s tím, že v těchto otázkách musí být míra, že neexistuje jen slovenská národní citlivost, nýbrž i česká. Že můžeme slušně diskutovat nebo se i slušně hádat o různé problémy, ale musí být míra zejména ve vyjadřování. Proto to považuji spíš za básnickou nadsázku.

Dr. EIS: Mám na srdci jeden problém. V Bratislavě se nyní vytvořily dva kulturní týdeníky, Kulturný život a Nové slovo. Nové slovo jste před 24 lety založil vy a nyní bylo obnoveno. Pro nás, pro české intelektuály, představoval Kulturný život za vašeho působení a příspěvní od roku 1963 přece jen časopis, skrze který česká inteligence brala Slováky na vědomí, protože na jeho stránkách se něco odehrávalo. Jaký je dnes pohled na tyto dva časopisy, z nichž jeden má pokrokovou pověst, kdežto ten druhý. Nové slovo, ještě neznámé. V druhém čísle Mináč mimochodem obhajuje ten svůj názor o genocidě. Jaké jsou aspekty této publicistiky?

BUDÍN: Chápu tuto situaci takto: slovenští „buržoazní nacionalisté“ byli politicky rehabilitováni v roce 1963. Tato rehabilitace — jako celé dílo dřívějšího stranického vedení — nebyla tehdy dovedena do konce. To znamená, že se šířil názor — oni se sice nedopustili zločinu, oni jsou poctiví lidé, dáme jim zaměstnání, ale přitom se opomenula úloha Slovenského národního povstání a lidé spjatí s povstáním, kteří v roce 1945 nastoupili jako politické vedení Slovenska, nemohli se politicky uplatnit ani po rehabilitaci. Povstalecká tradice byla v boji proti „buržoaznímu nacionalismu“, počínaje rokem 1951, úmyslně rozbíjena a utlačována. Dokud tedy tato povstalecká generace nemohla navázat na úlohu, kterou hrála v letech 1945—50, představovala i na Slovensku

jakousi opozicí. Bylo zcela přirozené, že v tomto se spojila se spisovatelskou opozicí, která představovala jakýsi zárodek opozice proti režimu osobní moci Novotného. Na Slovensku to byl Kulturný život, v Čechách Literární noviny. Tak na to také reagovala skupina Novotného v pověstné rezoluci o kulturních časopisech. To vše trvalo do ledna 1968. Proto mohli do té doby dr. Husák a Novomeský spolupracovat v Kulturném životu. Leden 1968 znamenal i to, že na Slovensku se začíná měnit i tato otázka. Povstalecká generace, která je symbolem Slovenského národního povstání, opět nastupuje k moci. To se konkrétně projevilo v tom, že Husák, byl jmenován místopředsedou vlády. Za těchto okolností nová vládní slovenská garnitura, pro kterou vidím velké perspektivy v novém federativním uspořádání, již není opozicí, stala se vládnoucí skupinou, kdežto spisovatelé si nadále představují, že budou tvořit jakousi opozicí, že to budou i nadále pohánět dál, budou popíchnout, budou klást nové požadavky, protože nemají vládní odpovědnost. Proto se domnívám, že zcela logicky zde došlo k rozdělení, že tato budoucí vládní garnitura potřebovala svůj vlastní orgán, kdežto Kulturný život bude nadále pokračovat ve své dřívější víceméně ostřejší nebo mírnější opozicí. Ty věci kolem Mňačka a Izraele jsou celkem podřadné, jádro problému spočívá podle mého názoru právě v tomto.

Dr. HUSÁK: Kousky pravdy v tom jsou, ale ne docela. Když si vezmete rejstřík českých a slovenských časopisů, slovenská řada je hrozně chudá vzhledem k vyspělostem národa. Proto už dávno byla tu potřeba dalšího časopisu. Vydával jsem Nové slovo po roce 1945 a Ivanu Horváthovi jsme pomohli zakládat v roce 1946 a dokonce jsem na to dal jako předseda Sboru pověřenců peníze. V roce 1962 po rehabilitaci jsme se pokoušeli opět obnovit časopis, dokonce jsem o tom tenkrát mluvil s Dubčekem. Novomeský měl být šéfredaktorem a časopis neměl být namířen proti Kulturnímu životu, nýbrž měl jen rozšířit škálu. Kulturný život má spíše kulturní oblast, kdežto my potřebovali časopis s větším důrazem na politické a ekonomické otázky. Toto jednání v roce 1963—64 skončilo neúspěchem ze známých důvodů, protože jsem odmítl dělat náměstka ministra a dostal jsem se tak do konfliktů. Takže KŽ zůstal v podstatě jedinou tribunou progresivnějších lidí od literátů až po typické politické pracovníky. Hned v lednu 1968 jsem začal usilovat v dohodě s Novomeským a jinými o obnovu časopisu. Přitom jsem sám do začátku března publikoval v KŽ, psal tam Novomeský. Tedy nebyli jsme proti KŽ. Také bylo třeba zřídit fórum pro velkou část inteligence, která se nemohla dostatečně uplatnit v jednom 12stránkovém časopise. Slovenští historikové neměli kde publikovat. KŽ mohl jen občas přinést články od historika. Ovšem, tato myšlenka nového časopisu se mohla uplatnit až koncem května. Ani dnes tyto dva

Ludvík Vaculík Dva tisíce slov

které patří dělníkům, zemědělcům, úředníkům, vědcům, umělcům a všem.

Nejdřív ohrozila život našeho národa válka. Pak přišly další špatné časy s událostmi, které ohrozily jeho duševní zdraví a charakter. S nadějí přijala většina národa program socialismu. Jeho řízení se však dostalo do rukou nepravým lidem. Nevadilo by tolik, že neměli dost státnických zkušeností, věcných znalostí ani filosofického vzdělání, kdyby aspoň byli měli víc obyčejné moudrosti a slušnosti, aby uměli vyslechnout minějí druhých a připustili své postupné vystředání schopnějšími.

Komunistická strana, která měla po válce velkou důvěru lidí, postupně ji vyměňovala za úřady, až je dostala všechna a nic jiného už neměla. Musíme to tak říci a vědět to i ti komunisté mezi námi, jejichž zklamání nad výsledky je tak veliké jako zklamání ostatních. Chybná linie vedení změnila stranu z politické strany a ideového svazku v mocenskou organizaci, jež nabyla velké přitažlivosti pro vládychtivé sobce, výtávané zbaběle a lidi se špatným svědomím. Jejich příliv zapůsobil na povahu i chování strany, která nebyla uvnitř zařízena tak, aby v ní bez ostudných příhod mohli nabývat vlivu pořádní lidé, kteří by ji plynule proměňovali, tak aby se stále hodila do moderního světa. Mnozí komunisté proti tomuto úpadku bojovali, ale nepodařilo se jim zabránit ničemu z toho, co se stalo.

Poměry v komunistické straně byly modelem i příčinou stejných poměrů ve státě. Její spojení se státem vedlo k tomu, že ztratila výhodu odstupu od výkonné moci. Činnost státu a hospodářských organizací neměla kritiku. Parlament se odnaučil rokovat, vláda vládnout a ředitelé řídit. Volby neměly význam, zákony ztratily váhu. Nemohli jsme důvěřovat svým zastupcům v žádném výboru, a když jsme mohli, nedalo se po nich zas nic chtít, protože nemohli ničeho dosáhnout. Ještě horší však bylo, že jsme už téměř nemohli důvěřovat ani jeden druhému. Osobní i kolektivní čest upadla. S poctivostí se nikam nedošlo a o nějakém oceňování podle schopnosti darmo mluvit. Proto většina lidí ztratila zájem o obecné věci a starala se jen o sebe a o peníze, přičemž ke špatnosti poměrů patří i to, že ani na ty peníze není dnes spoolehnuti. Pokazily se vztahy mezi lidmi, ztratila se radost z práce, zkrátka přišly na národ časy, které ohrozily jeho duševní zdraví a charakter.

Za dnešní stav odpovídáme všichni, více však komunisté mezi námi, ale hlavní odpovědnost mají ti, kdo byli součástí či nástrojem nekontrolované moci. Byla to moc umíněné skupiny, rozprostřená pomocí

časopisy nemusí stát proti sobě. Může tam být dialog, ale ne nějaké bojové fronty a já jsem to také nikdy tak nebral. Vždyť dnes i v denním tisku jsou různé otázky různě formulovány. To, co se tam kolem Svazu spisovatelů vyhotilo, je věc diferenciatního procesu na Slovensku. Těžko je vůbec říkat, že ta skupina má pravdu, kdežto druhá nikoliv. Všude je kus pravdy. Když se věci zamotaly, začaly se vytvářet různé skupiny. Diferenciatní proces probíhá mezi celou inteligencí a celou společností, českou i slovenskou. Věci ani nestojí tak, že kdo má legitimaci strany, má správný názor, a kdo jí nemá, má názor nesprávný. Nevídím v tom žádnou tragiku, nakonec ve výměně názorů je lepší osvětlení problémů. Smyslem Nového slova je dát širokou tribunu slovenské inteligenci k vyjadřování stanovisek na nejrůznější problémy politické, ekonomické i kulturní. Jak se to podaří, uvidíme.

BUDÍN: Na závěr bych položil ještě jednu otázku, a to jak se ti, s. Husáku, osobně v Praze pracuje po tolika letech? Ty jsi vlastně v Praze poprvé...

Dr. HUSÁK: Ano, když nepočítám 7½ roku kriminálu v Praze. Před válkou jsem docházel jako student na schůze v Ústředním svazu čs. studentstva, ale trvale jsem tu nebydlel. Politicky se mi pracuje dobře, jinak je to cikánský, hotelový život. Těžko je zatím vniknout do myšlení lidí, politická garnitura, která dnes v Praze je, je nová proti letům 1950. Neznal jsem většinou tyto lidi osobně, je třeba se seznamovat i s jejich způsobem myšlení. Ale jinak se mi pracuje až překvapivě dobře. Myslím, že bych tu brzo zdomácněl.

HRADECKÝ: Kde ses naučil tak dobře česky?

Dr. HUSÁK: To je klad masarykovské demokracie, protože na gymnasiu, kde jsem studoval, bylo 90% českých profesorů, pak jsem četl českou literaturu, oženil jsem se s Češkou. A konkrétní podnět, abych začal mluvit česky, jsem dostal v Ruzyni. Ti lidé tam, kromě ostatních svinstev, prováděli také to, že když jsem mluvil slovensky, dělali si takový posměch z každého slova, dokonce i nacionálně uráželi. Zesměšňovali slova, výraz, řeč. Naštval jsem se a začal jsem lámat češtinu. Protože v kriminále všechno — od referentů až po bachaře a spoluvězně — bylo české. A pak jsem mluvil česky se spoluvězněm. Neměl jsem však dodnes možnost studovat českou gramatiku.

BUDÍN: Děkuji soudruhu Husákovi za ochotu, s jakou mezi nás přišel, i za otevřeně odpovědi na naše otevřené otázky.

(Beseda se uskutečnila dne 5. června 1968.)

Reportér, č. 26, 26. 6. — 3. 7. 1968